

JOHANNE A. VAN ARCHEM

Erfenis van weleer

UITGEVERIJ GLB
DEVENTER

De loketbediende van de afdeling burgerlijke stand van het gemeentehuis keek op toen hij een zachte maar nadrukkelijke kuch hoorde. Hij had de twee mannen wel zien komen, maar was druk aan het werk, te druk om zich met mensen voor het loket bezig te houden.

Ze stonden voor hem met ernstige gezichten, gekleed in een donker colbert en met de zondagse pet op het hoofd. De ene man was ruim in de vijftig, de ander was jonger, amper veertig.

‘Goedemorgen,’ zei hij kort en schreef nog even verder. De mensen die voor het loket verschenen, moesten niet denken dat hij zeeën van tijd had. Het leven van een ambtenaar van de burgerlijke stand ging niet over rozen. Er werd hier niet geluierd, zoals sommige burgers schenen te denken.

Langzaam legde hij zijn pen neer. ‘Ja?’ kwam het toen gedragen en bijna genadig.

Hij kende de twee mannen vaag van ge-

zicht, zoals hij de meeste mensen voor zijn loket van gezicht wel kende. Ze zaten elke zondag in dezelfde kerkbanken, waar hij ook zat. Op zaterdagmiddag had hij de jongste van de twee mannen weleens bij het voetbalveld gezien als toeschouwer.

‘Wij komen een overlijden aangeven,’ zei de jongste man wat korzelig. ‘Als meneer daar tenminste even de tijd voor vrij kan maken,’ voegde hij er wat geringschattend aan toe. Ambtenaren en hard werken, daar geloofde hij niet in, dat zag de ambtenaar aan het gezicht van de man. Hard werken deed je niet zittend op je gat, dat deed je door aan de schop te staan.

De ambtenaar begreep het. Die jonge vent keek dwars door zijn gewichtigdoenerij heen. ‘Jazeker,’ zei hij kort. ‘Zeg het maar.’

‘Onze buurman is overleden, Jan Willem Gerritsen.’ Er werd een groezelig papier aangereikt. Een heel oude trouwbrief met scheuren en vouwen, ingesleten en vooral geel en beduimeld.

‘Er is niets anders?’ kwam het bijna verontwaardigd.

‘Nee,’ zei de jonge man op dezelfde toon terug. De andere man schudde eveneens het

hoofd. 'Jan Willem was niet getrouwd, hij had geen paspoort want hij reisde niet naar het buitenland. Hij is van zijn levensdagen nog niet verder geweest dan Zwolle. Op dat papier staat zijn geboortedatum. Dat is het enige officiële papier dat er van hem is.'

De loketbediende zweeg. Het kwam zo vaak voor in dit dorp. De mensen werden hier geboren, trouwden en woonden hier een leven lang. Reizen deden ze niet. Een boom was overal even groen, zeiden de nuchtere inwoners, en ze hadden ook de centen niet voor deftige dure buitenlandse reizen. De meesten werkten in de textielfabriek en daar werd een mens niet rijk van.

Als ze al vertrokken, was het voorgoed: Amerika of Duitsland. Emigratie was geen uitzondering in dit dorp. De man achter het loket had velen zien vertrekken met een gloednieuw paspoort, dat onwennig in ontvangst werd genomen. De mensen hadden zo'n officieel document nodig voor een toekomst in den vreemde.

De ambtenaar nam een vel papier en begon te schrijven. Jan Willem Gerritsen, geboren en overleden, zoon van.

'Oud 55 jaar,' zei de ambtenaar bijna non-

chalant. 'Niet echt oud...'

'Nee, zijn broer en zijn zuster leven nog. Ze hebben sinds de dood van de ouwelui altijd samen gehuisd,' merkte de andere man op. 'Ze zijn geen van drieën getrouwd.'

De ambtenaar kwam niet uit dit dorp. Hij was een vreemdeling en dat lieten de twee mannen hem voelen ook. Als je hier geboren was, had je dit geweten, zei hun hele houding.

Tegenover zijn collega, die hier geboren en getogen was, zouden ze dit verhaal niet opgehangen hebben, die wist dat de overledene niet oud was geworden. Meer dan deze summiere mededeling zou de ambtenaar aan het loket niet vernemen van de twee aangevers. Hij noteerde hun namen en las de akte voor, zoals het de gewoonte was.

Ze knikten kort. Ja, het stond er goed op. Nee, de begrafenis was zaterdag, dat was al besloten.

Daarmee gingen ze weg, even korzelig en kortaf als ze gekomen waren. De man keek hen even na.

Toen sloot hij het luikje in het loket weer en legde het papier naast zich neer.

De officiële akte zou diezelfde dag nog uitgeschreven worden door zijn collega, nadat de

gegevens in de burgerlijke stand gecontroleerd waren. Die man kende iedereen en iedereen kende hem. Als Wilms aan het loket zat, werd er uitgebreid over de overledene of de pasgeborene verteld. Het ging goed met de kraamvrouw of niet helemaal naar wens, zoals helaas ook meer dan eens gebeurde. De ziekte van de overledene werd besproken. Men had het zien aankomen, of niet...

Maar als deze man er zat, was het altijd kort en bondig. Men gaf de boodschap af, tekende – voor zover men een handtekening kon zetten – en ging weer weg, want er was veel te doen, zeker als de aangevers van de buurtschap kwamen. Dan was er nog een hele begrafenis te regelen.

Soms stoorde het de ambtenaar, soms was hij er blij om.

Gerrit Wilms keek op van zijn schrijftafel toen zijn collega het vel papier bij hem neerlegde. ‘Een overlijden? Wie is er dood?’ vroeg hij meteen.

Zo vaak gebeurde het niet dat er iemand overleed in dit dorp. Elk overlijden had zijn aandacht.

Een paar maanden geleden werd er door de

jonge veldwachter Van de Wetering aangifte gedaan van een man, die hij niet kende. Niemand kende hem. Het was een zwerver, die dood in de schuur bij een boer op de ontginning was gevonden. Dat had de gemoederen nog flink beziggehouden. Een onbekende dode in de gemeenteadministratie was een klus voor de ambtenaren.

Maar ook de bevolking was er behoorlijk van onder de indruk. Een wildvreemde man zonder naam en toenaam. Had die man niet ergens familie, die naar hem uitkeek? Je zou toch ergens in een ouwe schuur aan je einde komen en je hele familie in onwetendheid achterlaten!

‘Hé, is Jan Willem Gerritsen dood?’ vroeg Wilms verwonderd, bijna geschokt. ‘Wat heeft die gehad? Hij zat zondagmorgen nog naast me in de kerk. Er mankeerde hem niets. Hij wilde deze week nog een aantal weidepaaltjes verplaatsen, vertelde hij.’ Zijn gezicht stond een beetje ontdaan.

‘Hij was nog maar 55 jaar. Ik heb vroeger nog bij hem in de klas gezeten,’ vertelde hij ineens. ‘Jan Willem was geen vlotte leerling, hij kwam ook bijna nooit opdagen. Zijn vader zag het nut van de school niet in, zijn moeder

nog veel minder; die kinderen konden wel werken, vond zij. Leren was onzin. De domste boeren verbouwden de dikste aardappelen, zei het ouwe mens altijd.'

Wilms ging zitten. Hij moest het bericht even verwerken.

Minuten later zei hij nog eens hoofdschuddend: 'Dat Jan Willem toch zo snel de pijp aan Maarten geeft, had ik toch niet gedacht...'

Johan Harmsen en Geert Huisman liepen met een stevige stap terug naar huis. Beiden waren landbouwers en ze hadden het werk laten liggen om de burenplicht te vervullen. In deze buurtschap gold die nog als vanouds. De burens zorgden voor de begrafenis met alles wat daarbij hoorde: aangifte, uitnodigen voor de begrafenis, de begrafenis zelf. Ze waren al bij de doodgraver geweest en bij de timmerman.

De burens waren even verbaasd en ontdaan geweest als de kantoorklerk Wilms, toen Marie Gerritsen vanmorgen in alle vroegte verwilderd naar de boerderij van Geert Huisman kwam. 'Jan Willem is dood,' snikte de oudere vrouw. 'Hij ligt koud en stijf in de bedstee.'

Ze waren meteen meegegaan, Geert en zijn vrouw Mijntje.

Geert had zijn oudste zoon Zwier meteen naar het dorp gestuurd. De dokter moest komen en de dominee ook.

De dominee kon niet veel meer doen. Jan Willem was al uren geleden overleden, zei de dokter kort en bondig. Hij schatte dat het sterfensuur voor twaalf uur 's nachts lag en die tijd hadden ze ook bij de ambtenaar aangegeven: overlijdensdatum gisteren.

De arts dacht aan een hartverlamming, maar Jan Willem had nog nooit last gehad van zijn hart. Het was een harde werker, al liet hij zich niet opjagen. Jan Willem zei altijd: rustig aan, morgen komt er weer een dag. Het enige waar hij wel hard achteraan ging, was geld, zeiden de burens soms wat monkelend meesmuilend.

Geert was meteen naar Johan Harmsen gelopen. Het was amper zeven uur en de koeien waren nog maar net gemolken. Dat had de jongste zoon van Geert al gedaan, voor hij naar school in de stad vertrok. Het was sinds een jaar zijn taak.

Zoon Bram kon goed leren, dat had de meester ook gezegd, toen hij bij de ouders op bezoek was om over de resultaten van de jongen te praten. Hij zou verder moeten leren,

bij voorkeur naar de hbs. Dat kon de jongen gemakkelijk aan.

Dat mocht, maar hij diende wel een handje te helpen op de boerderij van zijn vader. Geert had een goed bedrijf, maar niet zo groot dat hij zich een vaste knecht voor alle seizoenen kon permitteren. Hij deed het samen met zijn oudste zoon Zwier en in de zomerdag huurde hij een knecht voor het vele werk, maar die vertrok zodra de aardappelen geroid waren. Het was al vele jaren dezelfde man uit het dorp.

Geerts dochter Christina werkte ook op de hoeve. Zij kon ook goed leren, misschien nog wel beter dan Bram. Maar om nou een meisje verder te laten leren...

Desondanks gold voor Geert: de een leren en de andere twee werken? Nee, zo ging dat niet bij hem op de boerderij. Voor wat hoorde wat.

Geen nood, Bram was handig en snel en hij wilde graag leren. Hij hielp waar hij kon.

Geert dacht er niet eens aan toen hij Johan Harmsen nog net thuis trof, de jas aan en de pet op. Johan wilde naar de aannemer waar hij soms een paar dagen werkte. Zijn kleine boerenbedrijf leverde te weinig op voor een